

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Vygotskij in de Sovjet-Unie. Review of A.A.
Leont'ev, L.S. Vygotskij**

Veer, R. van der

Citation

Veer, R. van der. (1991). Vygotskij in de Sovjet-Unie. Review of A.A. Leont'ev, L.S. Vygotskij. *Comenius*, 43, 323-326. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/10277>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/10277>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Eric de Kuyper

werd als enige Nederlandstalige
auteur genomineerd voor de
Europese Literatuurprijs met
De hoed van tante Jeannot (4e druk 1991).

Lees nu zijn

Dag stoel naast de tafel

Kroniek van het dagelijkse
(120 blz., f 24,50)

Een boek waarin het geurt naar het
dagelijkse leven en de stem en de
toon van Aan zee en De hoed van tante
Jeannot te herkennen zijn.

IN DE BOEKHANDEL
UITGEVERIJ SUN

Michel van Nieuwstadt

schreef

Rondom het dierenpark

Abdij-journaal
(200 blz., f 29,50)

Lyrisch dagboek van een zoektocht
langs Nederlandse abdijen.
Beleef mee de sereniteit van
het monnikenbestaan, de sacraliteit
van de taal, het ritme van de getijden
en de bijna mythische
vertroosting van de psalmen.

IN DE BOEKHANDEL
UITGEVERIJ SUN

Verschenen:

KORTSLUITING

Het technisch vernuft, maar ook de markt-
blindheid, de dromen, de interne gevechten,
de megalomanie, de Japanfobie, de misslagen,
de chaos, de neergang, de struggle for life.
Kortom: hoe PHILIPS zijn talenten verspilde.

Een opzienbarend boek van Marcel Metz.
352 blz., geïll., f 39,50, bij uw boekhandel

UITGEVERIJ SUN

Faculteit Soc. Wet.
Bibliotheek
Wassenaarseweg 52
2333 AK Leiden

COMENIUS

Het premature kind

**Wetenschaps-
pedagogiek**

**Determinanten van
het onderwijsniveau**

wetenschappelijk
tijdschrift voor
democratisering van
opvoeding,
onderwijs, vorming
en hulpverlening

Uit andere tijdschriften

Pedagogische Studiën

Jaargang 68, nr. 3, maart 1991

J.B. Kuhlmeier en H. van den Bergh, Sekseverschillen in het voortgezet onderwijs: taalprestaties, taalattituden en taalactiviteiten op school en in de vrije tijd

C.M. Koolstra, T.H.A. van der Voort en M.W. Vooijs, Buitenschools mediagebruik als voor-speller van technisch en begrijpend lezen

J. Dronkers, Verbeteren de schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs van meisjes door de Mammotwet of door veranderingen in het gezin?

Discussie:

J.F.M. Claessen en N.A.J. Lagerwijn, Variaties in ontwerpen. Een reactie op 'Het koekoeksjong uit het ei van Columbus' van J. Scheerens
Boekbesprekingen

Tijdschrift voor Agologie

Jaargang 20, nr. 1, januari/maart 1991

H. Nijenhuis, Inleiding

H. van den Berg, Sociale gerontologie. Ontwikkelings- of verzorgingsgerontologie?

M. van der Kamp, Educatieve activiteiten van oudere volwassenen

G. Donkers, Culturele en maatschappelijke vorming. Een nieuwe kijk

H. Oostrik, Aan het verhaal ontsnappen. Narratieve gespreksstrategieën in de agogische conversatie

P. Schedler, Kennis en emancipatie

A.J. Baart, Om de integriteit van de actor

R. Hajer, Terugblikken en vooruitkijken

H.C.M. Michielse, Armenzorg en de staat
Boekbesprekingen

Pedagogisch Tijdschrift

Jaargang 15, nr. 6, november/december 1990

E. Wagenaar en E. Scholte, Tweetalig onderwijs voor jonge Marokkaanse kinderen in het basisonderwijs: een replicatie-onderzoek

Ch. van der Perre, Interne begeleiding van onderwijsvernieuwing: begeleidingsactiviteiten van schoolleiders in het Vernieuwd Lager Onderwijs (V.L.O.)

A. Pauwels, L. Verschaffel en P. Poelmans, Het rekenen van jonge migrantenkinderen in het Vlaams Lager Onderwijs

G. Driessen, Sociaal milieu en etnische herkomst als verklaring voor verschillen in onderwijspositie

W. van Wijlick, Besprekingsartikel
Uit de boekenwereld

Psychologie en Maatschappij

Jaargang 15, nr. 1, maart 1991

Hans van der Loo, De dienstverlener als geprogrammeerde robot? Commentaar bij Hochschild's *The managed heart*

Trudie Knijn, De rijkdom van emoties. Een portret van Arlie Russell Hochschild

Maarten Derksen, Oprechtheid. Een beschouwing over de geschiedenis van het begrip en over de relatie met de sociaal-constructionistische psychologie

Denise de Ridder en Ad Kaasenbrood, De adaptatie van de succesvollen. George E. Vaillant over afweermechanismen en psychische gezondheid

Rienk Feddema, Perspectieven op migrantencultuur. Een kritiek op het ethnocentrisch modernisme

Tom Pettigrew en Sjiera de Vries, Interetnische relaties. Maakt Nederland dezelfde fouten als Engeland?

Discussie

Boekbesprekingen

Inhoud

Faculteit Soc. Wet.

Bibliotheek

Wassenaarseweg 52

2333 AK Leiden

Thema: Leescultuur

- 227 *Marcel Vooijs, Dirk van Damme en Frits van Wel*
Leescultuur. Inleiding op het thema
- 231 *Tom van der Voort en Johannes Beentjes*
Televisie en de neergang van het lezen
- 249 *Cees Koolstra, Tom van der Voort en Marcel Vooijs*
Televisie remt het lezen van boeken, maar niet van strips: een tweejarige panelstudie
- 263 *Will van Peer*
Participatie in de literaire cultuur: de invloed van het gezin
- 280 *A. Duijx en H. Verdaasdonk*
Het volgen van voortgezet onderwijs als determinant van het bibliotheekgebruik bij jongeren
- 290 *Johannes Beentjes*
Televisieverhalen versus voorgelezen en zelf gelezen verhalen

Hoofdartikel

- 302 *Hans van Crombrugge*
Uw kinderen zijn uw kinderen wel. Argumenten voor het toewijzen van de pedagogische verantwoordelijkheid aan de biologische ouders

Buitenlandse bladen

- 317 *Nelleke Bakker*
Paedagogica Historica. International Journal of the history of education. New series. Themanummer 'Beyond the pale, behind bars. Marginalization and institutionalization from the 18th to the 20th century' (1990, nr. 2)

Besprekingen

- 320 *Jaan Valsiner*
Developmental psychology in the Netherlands – dikes, dams, and the cultivation of new ideas. Book review of W. Koops, H. Soppe, J. van der Linden, P. Molenaar en J. Schroots ed., *Developmental psychology behind the dikes* (Delft 1990)
- 323 *René van der Veer*
Vygotskij in de Sovjetunie. Bespreking van A.A. Leont'ev, *L.S. Vygotskij* (Moskou 1990)
- 326 *Rudi Laermans*
Theorie versus geschiedenis? Bespreking van Ruud Abma, *Jeugd en tegencultuur. Een theoretische verkenning*. Dissertatie Rijksuniversiteit Utrecht (Nijmegen 1990)
- 328 *Frans Meijers*
Bespreking van Frans J. van der Linden, *Adolescent lifeworld. Theoretical and empirical orientations in socialization processes of Dutch youth. A selection of social-ecological studies* (Amsterdam en Lisse 1990)
- 331 *Willeke Los*
Bespreking van H.E. Bekkering e.a., *De hele Biblebontse berg. De geschiedenis van het kinderboek in Nederland en Vlaanderen van de middeleeuwen tot heden* (Amsterdam 1989)
- 333 *Dirk Damsma*
Bespreking van Dirk van Damme, *Armenzorg en de staat. Comparatief-historische studie van de origines van de moderne verzorgingsstaat in West-Europa (voornamelijk achttiende en begin negentiende eeuw)*. Dissertatie Universiteit van Gent (Gent 1990)
- 338 *Leendert Groenendijk*
Bespreking van Bernard Kruihof, *Zonde en deugd in domineesland. Nederlandse protestanten en problemen van opvoeding, zeventiende tot twintigste eeuw* (Groningen 1990)
- 339 **Signalementen**
- 340 **Uit andere tijdschriften**

Marcel W. Vooijs, Dirk van Damme en Frits van Wel

Leescultuur. Inleiding op het thema

In de afgelopen decennia zijn belangrijke veranderingen opgetreden in het patroon van onze vrijetijdsbesteding. De meest spraakmakende veranderingen zijn de toegenomen hoeveelheid tijd die aan televisie kijken wordt besteed en de afgenomen interesse in lezen. De cijfers lijken voor zich te spreken. Sinds 1955 is de kijktijd met 250% gestegen, terwijl aan lezen 40% minder tijd wordt besteed.¹ Velen vrezen dat onze leescultuur door de kijkcultuur wordt verdrongen. Steeds meer mensen zouden zich alleen nog maar via de televisie informeren en vermaken en boeken, tijdschriften en kranten links laten liggen.

Cultuurcritici als Adorno en Postman hebben vanuit verschillende referentiekaders de opkomende beeldcultuur bekritiseerd en schetsen een somber perspectief. De televisie, in het bijzonder de commerciële televisie, zou kinderen en jongeren in hun ontwikkeling bedreigen en het gewone volk tot algehele verdomming en conformisme brengen. Het cultureel analfabetisme of zelfs analfabetisme tout court, waartoe de dreigende dominantie van de beeldcultuur zou leiden, zou op zijn beurt de grondslagen van onze samenleving en democratische verworvenheden in het gedrang brengen. Om dit betoog kracht bij te zetten, schrikt men niet terug voor literaire overdrijving of 'beeldende' uitspraken over de leegheid, oppervlakkigheid en verdwazing producerende rol van de beeldcultuur.

De opkomst van het beeld wordt niet door iedereen betreurd. Indachtig het uitgangspunt dat ons denken over cultuur en vermaak gekleurd is door waardeoordelen, wordt in kringen van zogeheten cultuurrelativisten de ontwikkeling van 'woord naar beeld' gerelativeerd. Een veel gehoorde tegenwerping is dat steeds wanneer een nieuw medium zijn intrede doet, somberheid troef is. Zo zag

1. W. Knulst, *Van vaudeville tot video. Een empirisch-theoretische studie naar verschuivingen in het uitgaan en het gebruik van media sinds de jaren vijftig* (Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau 1989).

Sleutelwoorden: leesgedrag; kijkgedrag; tijdsbesteding.

Marcel Vooijs is als universitair docent verbonden aan de sectie Kind & Media van de Rijksuniversiteit te Leiden. Adres: Postbus 9555, 2300 RB Leiden. Dirk van Damme is assistent aan het Seminarie en Laboratorium voor Jeugdwelzijn en Volwassenenvorming van de Rijksuniversiteit te Gent. Adres: Louis Pasteurlaan 2, B-9000 Gent. Frits van Wel, cultuurpsycholoog en -socioloog, is verbonden aan de vakgroep Ontwikkeling en Socialisatie van de Rijksuniversiteit Utrecht. Adres: Heidelberglaan 2, 3584 CS Utrecht.

No wonder – if a fight between two dogmatisms is going on, new knowledge of truly innovative kind is rather unlikely to emerge from the realms of *either* of the two. Thus, both Dutch pedagogics and developmental psychology may be losing their chance for creative solutions for theoretical, empirical, and practical issues of human development. Of course, if productivity of a discipline (and of a given department) is primarily evaluated by the number of publications a scientist produces (as we often see in the United States), the quality of ideas and/or empirical findings that are communicated in the publications easily ceases to be of high value. What we may see then is the quantitative accumulation of bits and pieces of ‘data’ and ‘practical advice’ – which may (paradoxically) contribute to our increasing ignorance about fundamental issues of science (see Thorngate, 1990, for an illuminating analysis of the role of publications in psychology).

Thus, here I would like to advance a rather paradoxical evaluative statement about the state of developmental psychology behind the dikes – *the biggest problem of developmental psychology in the Netherlands is its excellence* (i.e., by all the regular standards of evaluation of a scientific discipline). Surely Dutch pedagogics needs to demonstrate its similar excellence (in the realms of philosophical, theoretical, and practical pedagogics) in ways that are similar to developmental psychology in their international orientation and versatility. In the present time, this excellence is being already created – by a few pioneering researchers in departments of general pedagogics at different universities. Thanks to this advancement, the conflict between developmental psychology and pedagogics may be overcome in the future in ways that benefit both disciplines.

However, merely being productive in quantitative and international terms need not guarantee advancement of ideas – and that may be the problem (of excellence) for developmental psychology behind the dikes. Artificial separation of ideas has been present not only at the intersection of developmental psychology and pedagogics, but, (even more surprisingly) between psychology and biology. This is a rather damaging oversight by developmental psychology of its own historical roots,

which can be found in embryology and evolutionary biology, rather than in psychology *per se*. It could be pointed out that developmental psychology suffers from insufficient connections with developmental biology – an area within which Dutch innovation is noteworthy (for instance, see Lindenmayer and Rozenberg, 1976). However, developmental psychologists in the Netherlands seem to follow some kind of atheoretical biology-phobia of psychology, looking for leadership in ideas from across oceans rather than from the next polder. Lex Kalverboer’s contribution (chapter 9) points to that unfortunate state of affairs:

‘Experimental researchers in the disciplines of developmental psychology and experimental psychology often show ignorance or misunderstanding (sometimes not without arrogance) of basic notions in biology. However, the opposite also occurs: biologists who ignore elementary insights from the behavioural sciences...’ (p. 156)

Again there seems to exist a dam that separates the flow of ideas – which does not allow the advancement of developmental psychology beyond its socially constructed and consensually validated disciplinary boundaries. Of course, there are numerous exceptions among individual developmental psychologists in the Netherlands who have successfully transcended these boundaries and have done very innovative theoretical and empirical work, much of which is reflected in the book I review here. Johannes Schroot’s efforts to introduce theoretical notions of ‘gerodynamics’ to the study of old-age development (chapter 2), Maurits van der Molen’s (chapter 7) work on ‘cognitive energetics’, Jan Gerris’ person-process model of parent-child relations (chapter 12), Frans Plooij’s ideas on developmental canalization (chapter 13) and a contribution to attachment research from the research group of Marinus van IJzendoorn (chapter 14) are noteworthy contributions to that kind of developmental psychology which recognizes no disciplinary, cultural or administrative boundaries.

However, it would be an overstatement to consider this book a fully comprehensive overview of all developmental psychology in the Netherlands. It

misses some very valuable contributions. In order to get a full overview of the best ideas and empirical research that goes on in Dutch developmental psychology, I would have expected to also find some elaborate overviews of the meta-theoretical analyses of Paul van Geert and the research on adolescent identity formation by Harke Bousma and Sandy Jackson (all at RU Groningen), Ed Elbers' (Utrecht) work on metacontract in developmental experimentation, the work of the group led by Brian Hopkins (VU Amsterdam) on motor development, René van der Veer's (Leiden) rediscovery of the actual developmental ideas of Lev Vygotsky, and the work of Louis Oppenheimer's research group at UvA on development of self in schoolage years – to name some. Undoubtedly the inclusion of reviews of the work by these Dutch specialists would have made the book more comprehensive, but the editors seem to recognize the limitations of this kind very well (see Preface), and point to the unevenness of the response to their organizational undertaking. It is true that most of the information that is missing from the volume can be obtained by making contact with the Dutch *Werkgemeenschap Ontwikkelingspsychologie* members, the addresses and brief descriptions of interests are given at the end of the book.

All together, the Dutch developmental psychologists have succeeded in their organizational effort to make it possible for the international developmental science community to understand what is happening behind the dikes, and under the influence of some dams set up between disciplines. In the end, I find the general evaluation of Willem Koops very congenial to my own understanding of the state of developmental psychology in the Netherlands:

"...Dutch developmental psychology could perhaps afford to sometimes meddle a little with the basic principles of "normal science"... Is it really necessary to be constantly striving toward ever more publications? Are all those articles, which we add like tiny drops to the ocean of the international journal data bank really the finest and most important result of our scientific work? Could we not occasionally try to depart from the safe, well-trodden paths to contribute something to the world of ideas

on children and adolescents, which is of more lasting significance than a research report which is already out of date the day after it appears?" (p. 24-25)

These are major challenges for the future development of science. Koops' questions underlie the need for Dutch developmental psychology to transcend its own excellence – to bring back developmental ideas (and with those – knowhow from neighboring disciplines) to continue at the junction where blind empiricism takes the discipline. Fortunately, many developmental psychologists in the Netherlands will be capable of accomplishing that task, but when and how that gets done remains an event in the future.

References

- Lindenmayer, A., and G. Rozenberg (eds.), *Automata, languages, development* (Amsterdam 1976).
 Thorngate, W., 'The economy of attention and the development of psychology', *Canadian Psychology* 31 (1990) 262-271.

René van der Veer
Vygotskij in de Sovjetunie. Bespreking
 van A.A. Leont'ev, L.S. Vygotskij
 (Moskou 1990)

Als gevolg van de politieke hervormingen in de Sovjetunie en de ermee gepaard gaande relatieve vrijheid van meningsuiting is een proces van herbezinning op de eigen geschiedenis ontstaan. Pedagogiek en psychologie zijn van dit proces niet uitgesloten en talrijke artikelen in de Sovjetvakpers van de afgelopen jaren werden besteed aan een herschrijving van de geschiedenis van deze disciplines (zie Van der Veer, 1990).

A.A. Leont'ev's recente boek *L.S. Vygotskij* past in deze golf van historische herbezinning: vanuit een tamelijk persoonlijke invalshoek – de vader van de auteur was een naaste medewerker van Vy-

gotskij – wordt getracht het leven en werk van Vygotskij te schetsen zonder dat hierbij diens zuiverheid in de (dialectisch-materialistische) leer centraal staat.

In het eerste hoofdstuk behandelt Leont'ev de jeugdijaren van Vygotskij. Als alle andere auteurs vaart hij hier op het informatieve boek van Levitin (1982). Betrekkelijk nieuw is zijn aandacht voor de overeenkomsten tussen het werk van Blonskij en Vygotskij. Hier ligt zeker een veld van studie braak, hoewel gezegd moet worden dat sommige van Leont'ev's argumenten niet echt sterk zijn. Zo meent hij dat Vygotskij het paragraafhoofd 'Psychopathologie van het alledaagse leven' – gebruikt bij de bespreking van de psychoanalyse in *Pedagogische psychologie* (1926) – ontleend heeft aan een zelfde paragraafhoofd in een boek van Blonskij. Zelfs de oppervlakkige kenner van Freuds werk weet hier beter. Leont'ev sluit zijn hoofdstuk af met een analyse van Vygotskij's vroege artikelen over het bewustzijn.

Leont'ev's tweede hoofdstuk refereert beknopt aan Vygotskij's analyse van de crisis in de menswetenschappen. De auteur looft Vygotskij, helaas zonder aan te geven dat ziektebeeld en diagnose al door vele – meest Duitstalige – auteurs aan de orde waren gesteld en dat Vygotskij's originaliteit hier beperkt was. In het algemeen probeert Leont'ev het trouwens voor te stellen alsof Vygotskij lichtjaren op zijn wetenschappelijke tijdgenoten voorlag. Een dergelijke conceptie is zowel naïef als onjuist.

In hoofdstuk 3 zien wij voor het eerst een thema dat Leont'ev's boek gaandeweg gaat beheersen: poneerde Vygotskij al het activiteitsbegrip (Russisch: 'dejatel'nost') of was dit begrip een uitvinding van zijn medewerker A.N. Leont'ev en anderen? Keer op keer komt de auteur op dit thema terug, waarbij hij erop hamert dat A.N. Leont'ev – vader van de schrijver – niet meer deed dan een variant van Vygotskij's eigen ideeën uitwerken. Hoewel deze kwestie niet van enig belang ontbloomt is, wordt Leont'ev's toezetting steeds schriller naarmate het boek vordert en onwillekeurig vraagt men zich af of Leont'ev's slagwisselingen met ongenoemde (maar aan elke insider bekende) Sovjetopponenten het begrip van de lezer wel bevorderen.

Na verteld te hebben dat Vygotskij bij een boek

van de vader van de auteur een tweede voorwoord moest schrijven – dat als inlegvel werd toegevoegd en waarin werd uitgelegd dat de inhoud van het boek nog niet met de marxistische canons overeenstemde – komt Leont'ev geheel onverwachts te spreken van de ethiek van de wetenschappelijk onderzoeker. Hier leren wij onder andere dat de onderzoeker zich niet buiten de maatschappij mag plaatsen en zijn burgerplicht niet mag verzaken. Maar deze burgerplicht kan kennelijk in strijd raken met andere ethische principes. Leont'ev vermeldt tenminste trots dat zijn vader principieel zweeg toen Vygotskij in 1936 postuum aangevalen werd door de autoriteiten.

Het vierde hoofdstuk handelt aanvankelijk over Vygotskij's defectologische bezigheden, maar gaat al snel over in een bespreking van diens betrokkenheid bij de pedologie en de politieke ontwikkelingen rondom deze wetenschap. Interessant is Leont'ev's vermelding van de ideologische acties ondernomen tegen Vygotskij en zijn aanhangers. Typisch Russisch is wel dat hij 'als geleerde' nog steeds geen volledig inzicht wil geven in de duistere machinaties van Vygotskij's critici. Over de sombere jaren dertig spreekt men in de Sovjetunie nog steeds ongaarne.

Vygotskij's vroege werk *Pedagogische psychologie* vormt het onderwerp van Leont'ev's vijfde hoofdstuk. De auteur portretteert Vygotskij als een pedagoog die de eigen activiteit van de leerling centraal stelde en legt uit hoe hij met deze visie in de ideologische problemen raakte. En passant stelt Leont'ev dat de ideeën van de pedagoog Makarenko een praktische verwezenlijking van Vygotskij's ideeën vormden, hetgeen ietwat voorbarig lijkt. Net als Vos (1976) argumenteert de schrijver dat Vygotskij theoretisch-ideologisch verwant was met de dialectische stroming van Deborin.

In hoofdstuk 6 behandelt Leont'ev Vygotskij's ideeën omtrent de relatie tussen taal en denken, terwijl op onnavolgbare wijze ook Vygotskij's huisvrienden en de lezer worden voorgesteld. Als andere hoofdstukken is ook dit hoofdstuk zeer beknopt in zijn behandeling van Vygotskij's denkbeelden en het is eerlijk gezegd niet goed voorstelbaar dat een lezer zonder voorkennis de finesses van, bijvoorbeeld, de vermelde Ach-Sa-

charov-methode zal begrijpen.

In hoofdstuk 7 neemt Leont'ev stelling in een debat dat in de Sovjetunie de gemoederen al enige tijd bezighoudt. De schrijver behandelt hier namelijk de belangrijke periode rond 1931 wanneer enigen van Vygotskij's medewerkers zich afscheiden om in Charkov te gaan werken. Hier ontstond de zogenaamde Charkovschool en werd de activiteitstheorie ontwikkeld. Door Vygotskij zelf en door sommigen van zijn aanhangers is deze afscheiding als een pijnlijk en aan verraad grenzend schisma ervaren (Van der Veer en Valsiner, 1991). Uiteraard benut de schrijver de gelegenheid om nogmaals te betogen dat Vygotskij eigenlijk een van de bedenkers van het activiteitsbegrip was en dat zijn vader derhalve niet als een afvallige beschouwd mag worden.

Hoofdstuk 8 geeft beknopt de ideeën weer waarmee Vygotskij in de laatste maanden van zijn leven speelde. Leont'ev bespreekt Vygotskij's analyse van de toenmalige emotietheorieën en zijn gedachten over de cerebrale lokalisatie van mentale processen. Hij besluit zijn hoofdstuk met de vermelding van het overlijden van Vygotskij en de vele positieve reacties van internationale geleerden op Luria's verzoek tot medewerking aan een *Festschrift*. Wonderlijk beknopt is zijn mededeling: 'Bij de begrafenis mochten zijn naaste leerlingen, onder wie A.N. Leont'ev, niet het woord voeren.' Waarom niet vermeld dat Vygotskij een half jaar voor zijn dood met Leont'ev gebroken had vanwege een achterbakse brief van laatstgenoemde (zie Van der Veer en Valsiner, 1991, voor details)? Ook hier wilde de schrijver 'als geleerde' kennelijk niet op minder prettige, maar biografisch relevante omstandigheden ingaan.

Leont'ev's negende hoofdstuk is getiteld 'Moskou-Charkov en weer terug' en handelt wederom over de kwestie of de Charkovschool gezien mag worden als de legitieme voortzetting van Vygotskij's onderzoeksprogramma. De auteur betoogt dat Leont'ev principieel stelling nam tegen enige van Vygotskij's denkbeelden, waarbij hij echter teruggreep op een eerder door Vygotskij geformuleerde en niet verder uitgewerkte conceptie. De hele kwestie verdient een wat fundamentele behandeling, waarbij de vraag aan de orde gesteld dient te

worden wat wetenschappelijke invloed van onderzoeker A op onderzoeker B eigenlijk behelst (zie Van der Veer en Valsiner, 1988). Dan zou ook blijken dat Leont'ev's stellingname – die ongeveer de vorm heeft van 'Jan zet zich sterk af tegen zijn vader, maar lijkt toch erg op hem' heel goed verdeigbaar is.

Het slothoofdstuk behandelt een aantal uitspraken over Vygotskij die door de auteur 'mythes' worden genoemd. Ook de obligate discussie over Vygotskij's auteurschap van het activiteitsbegrip komt hier ongelukkigervijze als een van de stellingen weer terug. Het lijkt didactisch geen gelukkige greep om onbevangen lezers met dergelijke faliekant verkeerde zienswijzen te confronteren aangezien ze deze immers normaal gesproken nog nooit hebben kunnen vernemen.

Resumerend kan gesteld worden dat Leont'ev een belangrijke kans gemist heeft. In principe had hij – gezien zijn toegang tot allerlei persoonlijke archieven en het directe contact met zijn vader – een zeer gedegen en geëngageerd boek over Vygotskij kunnen schrijven. Zijn analyse van Vygotskij's concepties is echter aan de oppervlakkige kant en een gedegen kennis van de geschiedenis van de internationale pedagogiek en psychologie lijkt bij Leont'ev te ontbreken.

Tenslotte zij vermeld dat Leont'ev's boek zogenaamd bestemd is voor leerlingen van de negende tot en met de elfde klas van de basisschool en dat het dientengevolge – naast stilistische knievalen – een verklarende woordenlijst met woorden als 'stabiel', 'verbaal', en 'abstract' bevat. Het betreft hier waarschijnlijk een typische Sovjetmanoeuvre om een grotere oplage te bereiken.

Literatuur

- Levitin, K., *One is not born a personality* (Moskou 1982).
 Van der Veer, R., 'The reform of Soviet psychology. A historical perspective', *Studies in Soviet Thought* 40 (1990) 205-221.
 Van der Veer, R., en J. Valsiner, 'Lev Vygotsky and Pierre Janet. On the origin of the concept of sociogenesis', *Developmental Review* 8 (1988) 52-65.
 Van der Veer, R., en J. Valsiner, *Understanding Vygotsky. A quest for synthesis* (Oxford 1991).
 Vos, J., *Onderwijswetenschap en marxisme* (Groningen 1976).